

gemenskap uttrycks mest tydligt. Här gestaltas människans relationalitet på ett sätt som bevarar både skillnad och närhet.

Det leder Ward över till en kritik av kyrkans heterosexistiska äktenskapsliturgi och till en alternativ modell för en kristen förståelse av sexuell skillnad. Sexuell skillnad är inte något som är givet av den biologiska naturen på det sätt som Barth med flera föreställt sig, utan en social konstruktion. Den kristna kärleken respekterar den sexuella skillnaden i meningen att den andres annorlundaskap bevaras. Detta är normen vare sig det rör sig om kärlek mellan olika kön eller mellan samma. Men äktenskapet och dess gestaltning av sexuell skillnad är en avgörande del av hur de analogiska relationerna mellan människor skall gestaltas, det symboliserar en återlösningens erotik.

Till sist återvänder Ward till frågan om den sekulära staden och Guds stad i två kapitel om «änglarnas stad» (Los Angeles) och det godas stad. Här blir det tydligt att Ward inte är ute efter att skapa en kristen enklav vid sidan av det samtida samhället, utan tänker sig Guds stad som en närvaro i och genom den sekulära staden. Det gör närvaron av Guds stad tvetydig, men samtidigt spelar den en avgörande roll för möjligheten att kritisera den postmoderna staden — den ger ett hopp om frälsning för cyberspace, ett återvändande till kroppslighetens materialitet från dess virtuella förskingring.

Wards bok innehåller allt. Det är dess styrka och dess problem. Styrkan är dess helhetskonception som förs fram med en mängd referenser inom arkitektur, film, litteratur, filosofi, psykologi. Problemet är bokens ymniga överflöd. Hur skall man kunna bedöma en bok som förutsätter ingående kunskaper om allt från Gregorios av Nyssa till det tridentinska konciliet och postmodern arkitektur. Wards bok är mycket innehållsrik, men den associativa logik som Ward arbetar med på en djupnivå gör att jag ständigt undrar om jag är övertygad av bokens argument eller förförd av dess rikedom och närmast visuella kraft. Men Wards anspråk är ändå inte totaliserande. Han erkänner utan omsvep behovet av andra berättelser om andra städer. Marco Polos uppgift är utan ände.

Ola Sigurdson

Religion in Geschichte und Gegenwart: Handwörterbuch für Theologie und Religionswissenschaft. Vierte, völlig neu bearb. Aufl., herausgeg. von H.D. Betz, D.S. Browning, B. Janowski, E. Jüngel. Band 2: C–E. lx + 925 sid. J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen 1999.

Andra bandet av *Religion in Geschichte und Gegenwart* i sin fjärde fullständigt omarbetade upplaga

omfattar bokstäverna C till E. Vad kan rymmas inom ramen för dessa tre bokstäver? I RGG ganska mycket.

Ett perspektiv på ett uppslagsverk av den här typen är i hur hög grad det lyckas fånga vad som rör sig utanför de egna språkliga och nationella gränserna. Att tyskt religiöst liv och teologi står i centrum för RGG förvånar inte, och är heller inte något att invända mot. Min allmänna känsla är emellertid att RGG:s urval av artiklar om utomtyska företeelser är gott. Att den västerländska kultursfären är dominerande — och att den angloamerikanska jämte den tyska får ett stort utrymme — är ungefär vad man kan vänta sig från ett lexikon med det perspektiv som medvetet valts av RGG:s redaktörer.

Av bidrag om Sverige och svenskar är urvalet mindre. I band 2 hittar vi två korta artiklar. En om Erling Eidem, professor i Nya testamentet i Lund och Svenska kyrkans ärkebiskop efter Nathan Söderblom och en om Ivan Engnell, professor i Gamla testamentet i Uppsala. Dessutom nämns att René Descartes besökte Stockholm på en inbjudan av drottning Kristina och dog där, samt att Ernst Cassirer flyttade till Sverige i början av andra världskriget och sedan som svensk medborgare etablerade sig i USA. De som möjligen kunde varit kandidater, men som inte nämns är teologerna John Cullberg, Harald Eklund, Sigfrid von Engeström och biskopen J. A. Eklund. Jag har inte någon åsikt om att de borde varit med, utan vill bara peka på att urvalet, trots dess rikedom, ger vissa begränsningar för användaren i för uppslagsverket mindre centrala länder.

Nu är det viktigaste kanske inte vilka personer som kommit med eller inte, utan hur uppslagsverket bidrar med goda översikter av centrala teologiska problemställningar och beskrivningar av den kristna och övriga religiösa historien och samtiden. Här är urvalet mycket gott. De fyrtionio spalterna om kristologi överträffas endast av de sextiosex spalterna om Tyskland. Kristologartikeln är välskrivet författad av sju olika författare och följs även upp av en mycket intressant artikel om Kristusbilder, skriven av Alex Stock. Det finns dessutom utförliga artiklar om bland annat Jean Calvin, kristendom, demoner och änglar, dogmatik och dogmhistoria, Guds egenskaper, frälsning, utväljelse, eskatologi, uppfostran, äktenskap och skilsmässa, etik, exegetik, väckelserörelser, trettioåriga kriget samt Kina och Danmark. I många av de centrala teologiska artiklarna får vi perspektiv från flera olika religioner och historiska epoker.

Till syvende och sist tror jag att ett uppslagsverk främst skall värderas utifrån om det verkligen används. Artiklar kan vara hur välskrivna och översiktliga som helst, men om de inte upplevs som relevanta i det dagliga teologiska arbetet tjänar de inte mycket till. Band I av RGG har stått på min hylla i nästan två

år, och även band 2 en tid. Jag kan därför vittna om att de blivit ett kärt arbetsredskap, mer än något annat teologiskt uppslagsverk, och jag ser därför med stor tillförsikt fram emot de kommande banden.

Ola Sigurdson

Göran Bexell: *Den dyrbara pärlan — om kristendomens dolda traditioner. Teologiska essäer. 189 sid. Arcus, Lund 2000.*

Denna skrift ingår i förlagets populärteologiska serie. Den ägnar sig väl för ändamålet. Essäformen ger tillgänglighet, även om den tematiska variationen är nästan förvirrande stor. Den personliga tonen och inslagen av eget vittnesbörd är tilltalande. Teologi behöver inte vara torr eller abstrakt, är budskapet — trots att ett av bidragen, en teologisk debatt med den romersk-katolske moralteologen Germain Grisez, rymmer hög komplexitet.

Det finns dock en grundfrågeställning i boken: *identitetsfrågan* i skilda grader och sammanhang. Frågan markeras i cirklar från den vidaste till den mest intima. Vidast är den av förf. ofta behandlade frågeställningen om etikens allmängiltighet, här förknippad med frågan om det ondas frånvaro och närvaro. Innanför denna ligger frågan om kristendomens egenart (de «dolda traditionerna» hör in här). Innanför denna cirkel ligger frågan om Svenska kyrkans identitet (en huvudartikel också i STK:s specialnr 2/2000).

Innanför denna ligger så allt det personliga som återfinnes här och var: «jular i Småland», eget psalmdiktande, ritens betydelse, förhållandet till konst, litteratur och musik, etc.

Bokens titel anger, att det specifikt kristna just här är grundfrågan. Talet om «grundberättelse(r)» hör också dit (det narrativa komplexet är ännu populärt!). Tyvärr skäms dock det bibliska bildspråket i detta första avsnitt av en sammanblandning mellan Jesu tal om skatten i åkern och den dyrbara pärlan (Matt. 13: 44–45). Det är skatten som är nedgrävd, inte pärlan (en viss korrigerig sker dock senare s. 19). Att dessa metaforer tillåts överföras på «kristendomens egna dolda traditioner» är fyndigt, men när förf. talar om fyra «portar», som man måste gå igenom för att nå fram till dessa dolda traditioner (den intellektuella, den moraliska, den sociala och den religiösa), kolliderar bildspråket lite för mycket. Lockelsen hos bilden av pärlan fördunstar.

Teologiskt viktigt är koncentrationen på inkarnationen, som «det gudomliga i det mänskliga», vilken också (hos den levande Kristus) får fungera som en «kristologi för vår tid». Intressant är iakttagelsen, att vi idag möter tre olika synsätt på Jesus Kristus: som

«illustrator» av den mänskliga belägenheten, som «reformator» av den egna traditionen tillbaka till källorna och som «förkunnare» av ett Guds rike, vars poäng är han själv. De nytestamentliga texterna rymmer ett fördolt självvittnesbörd om honom som «Gudsföreträdaren». Här finns ett delvis svårupptäckt centrum, som det likt pärlan gäller att finna. Därvid är modern konst och litteratur vägvisare genom sina ofta drastiska Kristustolkningar. Bexell har också en poäng i att han ser ett fritt och samtidigt trofast förhållande till denna kärna som den egentliga «bibelroheten».

Att närmare diskutera förf.s moralteologiska resonemang skulle föra för långt. Behandlingen av det ondas problem och syndigheten i traditionen och idag är dock ytterst tänkvärd. På en punkt misspnyds texten emellertid av en felaktighet: Människan är inte enligt Luther, som hos Bexell, «en ryttare som rids av antingen Gud eller djävulen». Däremot kan Luther säga, att Satan är en helvetisk ryttare som rider på den stackars själen (alltså som på ett ök), eller i «De servo arbitrio» att den mänskliga viljan är ett «oskäligt rid-djur», som när Gud sätter sig på den, går dit Gud vill, och när Satan sätter sig på den, går dit Satan vill! Så radikal vill Bexell knappast vara, och tanken om en arvgodhet kan han öppet ställa mot arv syndstanken. Likaså spelar elementet «det tragiska» en viktig roll hos honom. Mot den enligt Bexell rationalistiske Grisez ställer han också ett så långt möjligt rationellt etiskt tänkande, där dock i valsituationer även känslan får och måste ges sitt uttryck.

Avsnittet om Svenska kyrkans identitet förbigår jag här. Jag vill bara notera, att hela det STK-nr, där det ingick, bär prägel av en viss hjälplöshet. Kunde man inte ta in parallella (tvärvetenskapliga) problemdiskussioner, när det t.ex. gäller förhållandet till luthersk tradition och Luther själv? Idag pågår inom litteraturkritiken en förnyad diskussion, om det finns en «klassikerkanon», och nyligen har t.ex. Mona Vincent (först i *Vår Lösen*, nu i essäboken *Språkspel. Stavelsemusik*) pekat på hommage-litteraturen som ett självständigt sätt att förhålla sig till äldre auktoriteter. Romersk-katolska teologer, som Peter Manns, har vidare kunnat tala om «fader Luther» utan att känna sig svika. Osv.

Till sist. Diskussionen med Grisez om det etiska valet ger viktiga tilläggssynpunkter. Främst gäller detta graderingen av det förutsatta engagemanget: ett egentligt val, ett ställningstagande, ett övervägande och en moralisk tydning (sistnämnda anknytes till den danske etikern K.E. Løgstrup). Sedan kan man dock alltid fråga, varför väljandets subjekt så sällan analyseras. Om t.ex. en kollektiv skuld skall kunna föreligga (så flitigt diskuterad idag), måste ju också en kollektiv valsituation funnits. Och hur ofta har den gjort det?